

829

P O N È N C I A

La societat catalana. Valors i contravalors

Perspectives i tendències

P R O N U N C I A D A

pel llicenciat **Modest PRATS**
professor de la Universitat de Girona

al Congrés de Teologia celebrat del 3 al 6 de maig de 1993
a la Facultat de Teologia de Catalunya
amb motiu del vint-i-cinquè aniversari de la seva fundació

El seminari Aportació dels cristians al projecte nacional agraeix a Modest Prats i a la Facultat de Teologia de Catalunya la gentilesa que han tingut de facilitar-nos el text de la ponència i de permetre'ns d'incloure'l al dossier que s'ha lliurat als assistents.

Prada de Conflent, agost de 1993

QUATRE CARTES I UNA POSTAL

LA SOCIETAT CATALANA. Valors i contravalors. Perspectives i tendències.

0,1.- A l'hora d'escriure aquesta ponència no m'he pogut estar de preguntar-me com és que vaig acceptar la responsabilitat de fer-la. No sóc sociòleg. Més encara: sento un cert horror instintiu davant les llargues columnes de xifres i les tabulacions que solen acompanyar els estudis sociològics. El meu coneixement de la societat catalana no va pas més enllà del que en pugui tenir qualsevol observador més o menys intuïtiu. Les meves opinions sobre la realitat del país són les de qualsevol contertuli de cafè de poble.

Descobreixo ara, amb una punta de vergonya, que si vaig acceptar la proposta del degà de la Facultat de Teologia de Catalunya fou perquè ell –no sé si insidiosament– va afalagar la meua vanitat i jo, com un babau, em vaig deixar enredar. En el pecat he trobat la penitència. El que em dol –i ho confesso ben sincerament– és que l'hàgiu de pagar també vosaltres que, sense tenir-hi cap culpa, m'haureu de suportar una horeta. Us en demano perdó i espero que les comunicacions i el treball dels que intervinguin en els tallers compensaran la insignificança de la meua aportació.

0,2.- El problema previ que he hagut de resoldre ha estat el de trobar una ordenació que em permetés de presentar d'una forma coherent el conjunt de materials dispersos que, malgrat tot, em decidia d'oferir a la vostra consideració. Us estalvio la relació dels diversos intents que he fet i assajat. Potser us hi divertirieu prou. Finalment, i sense gaire convicció, he optat, seguint els suggeriments del bon amic Josep M. Fonalleras, per una solució que em permet d'explicar-me d'una manera ordenada, encara que possiblement sigui ben poc ortodoxa –si és que hi ha una ortodòxia a la qual s'hagin de sotmetre les ponències. He fingit una relació epistolar amb un corresponçal mig real mig fingit: un rector alsacià, d'una parròquia de Mulhouse, amic meu des de fa anys. Així m'he estalviat el to professoral que volia evitar i he pogut prescindir de notes i referències erudites que haurien estat un farciment amb poques possibilitats de dissimular la senzillesa d'una ponència que es basa fonamentalment en observacions molt simples, en dubtes innombrables i en la meua monumental ignorància.

0.3.- Com comprovareu, he mirat d'evitar l'escull de considerar la realitat catalana com un fet tan particular i específic que es pogues examinar com aquell que estudia una tribu d'aborígens isolats en el seu món amazonic, clos a tota influència forastera. Bé prou i massa que ens sentim sovint com una reserva índia! Crec que la nostra societat és incomprendible si no la considerem en el marc de la societat europea, per això no podem prescindir de la presentació de l'Europa actual i dels problemes fonamentals que experimenta. La relació de Catalunya amb l'Estat espanyol és una altra dada essencial de la nostra realitat política, social, econòmica i cultural. Pot ser vista de moltes maneres i des de sensibilitats ben diverses, però no podem fer veure que no hi és. Les referències a Europa i a Espanya no esgoten la presentació de la societat catalana. El procés d'homogeneïtzació no ha pas arribat al punt de fer desaparèixer el que ens constitueix un poble: com a realitat i com a projecte. Encara més: aquí hi ha el punt dolç que explica i justifica la nostra trobada d'aquests dies.

Comencem, doncs, amb la primera carta.

SOBRE EUROPA I EL NOSTRE EUROPEISME

Medinyà, 4 de febrer de 1993

Benvolgut Jean,

Tens tota la raó: Qui ens havia de dir, ara fa vint-i-cinc anys, que ens trobaríem avui amb el panorama que tenim davant dels ulls! Mentre ens passejàvem pels jardins del seminari d'Issy les Moulineaux, aprofitant el sol tebi i una mica trist d'aquells dies de febrer, ensumàvem àvidament els perfums agres i adolescents d'una primavera que era a punt d'esclatar. I com esclataria pels bulevards de París i pels carrers i places de Praga, al cap de tres mesos escassos, quan jo ja havia tornat a Girona! Projectàvem un futur que ens entestàvem a imaginar cert i segur, sense comptar amb la imprecisió i la fragilitat de totes les florides primaverals. Demanàvem l'impossible sense voler fer cap gest concret que el convertís en real. Però ja sabem com va acabar tot plegat: somniàvem una revolució i no vam anar més enllà d'una rebel·lió efímera que el sistema ha digerit

sense gaires dificultats. Fas bé d'insistir en la conveniència de no tancar-nos en nostàlgies esterils i una mica carrinclones. Deixem-nos, doncs, d'aniversaris que no interessin ningú –amb prou feines a nosaltres dos– i parlem de les qüestions que em proposes en la teva última carta. Em dius que has comprovat, durant la teva estada entre nosaltres, que molts catalans es miren la integració a Europa amb la mateixa ingenuïtat amb què nosaltres vivíem aquells mesos de l'any 68. Parlem-ne.

T'he de dir d'entrada que Europa suscita avui a Catalunya interrogants fonamentalment idèntics als que desvetlla entre la gent de l'Alsàcia. Potser no experimentem amb la mateixa intensitat ni amb els mateixos accents de preocupació que vosaltres els problemes –vols dir que hem de parlar d'amenaques?– que presenta la reunificació d'Alemanya. Potser no veiem amb els mateixos ulls els moviments d'afirmació nacional dels pobles de l'Europa central i de l'est. Potser no ens posariem d'acord en el judici de tot el que passa als Balcans –encara que estic segur que compartim l'horror de tanta barbàrie. Potser no fariem la mateixa valoració de Maastricht, del seu significat i de les seves conseqüències. Potser dissentiríem en la interpretació dels escàndols polítics d'Itàlia i no mostrariem el mateix grau d'inquietud per la crisi del sistema democràtic. Potser no mostrariem la mateixa sensibilitat davant dels rebrots de xenofòbia i de racisme. Però –i amb aquesta adversativa estic convençut que redueixo l'abast de les diferències– coincidim bàsicament a l'hora de fer-nos preguntes sobre el present i el futur d'Europa.

L'arribada del nostre país a Europa ha seguit un camí particular. No has d'oblidar que venim de la negra nit del franquisme. En nom d'una mítica Espanya imperial –"una, grande y libre" en deien–, es va dur fins a extrems, ridículs i tràgics alhora, el procés d'alienació del nostre poble. Un dels pocs mecanismes de defensa que ens va restar fou el de refugiar-nos en un altre mite: el d'una Catalunya històrica que recreàvem en la seva grandesa medieval i magnificàvem també en les modestes i ambigües conquestes dels primers anys d'aquest segle. I, si un passat més llunyà o més pròxim ens aixoplugava en aquelles hores terribles, el futur ens obria el cor a l'esperança amb la força d'una altra mitificació: Europa. Érem prou conscients de la realitat europea, però

necessitàvem creure en un futur que no ens lligués més a una Espanya que representava la negació de la nostra dignitat de persones i de poble. Hauneu dit que no sabem que Europa es construïa precisament sobre la base d'uns estats que havien ofegat també, amb la seva força anorreadora, velles nacions i cultures. Era tan fervorós el nostre europeisme que us hauríeu pensat que ens imaginàvem el nazisme i el feixisme com fenòmens propis d'un altre continent. Sentíem tan sovint el general Franco blasmar i desacreditar les democràcies burgeses occidentals, que la defensa que nosaltres en fèiem semblava ignorar llurs limitacions o la corrupció que representen sovint de l'autèntica llibertat i de la veritable justícia. Erem capaços de totes les deshonestedats intel·lectuals per tal de no renunciar a l'única esperança que ens restava sota el franquisme: Europa. L'Europa que s'anava construint sense nosaltres i on esperàvem d'integrar-nos com aquell que torna a casa i retroba un paradís perdut.

Tu em coneixes prou i no em prendràs per imbècil, però deixa-m'ho dir de seguida. A la meitat dels anys seixanta ja havíem llegit prou i viatjat prou més per saber que no hi havia paradisos a l'altra banda dels Pirineus. Amb tot, es va veure ben aviat la poca convicció de la nostra crítica, aparentment radical i revolucionària de la democràcia burgesa. Ens vam tornar prou lúcids –o escèptics– per acostentar-nos amb la *transició*, fent veure que volíem forçar la *ruptura*. L'experiència ens havia tornat prou prudents –o covards– per acceptar la Constitució de 1978 i l'anomenat "Estado de las autonomías" on se'ns concedien certes possibilitats administratives d'acció regional, quan havíem reivindicat el ple reconeixement polític nacional. No ens podíem, doncs, escandalitzar gaire del fet que l'Europa dels nostres somnis, que l'anhelat edèn de la llibertat i la justícia tingués finalment uns noms molt concrets: es deia Comunitat Econòmica, i es va haver de dir OTAN malgrat les protestes amb què vam acceptar aquesta darrera claudicació. Tot i que ho dissimulàvem en els nostres discursos, sabíem molt bé on anàvem a parar. I érem capaços –ara sí, en una operació que trepitjava els territoris del cinisme,– de justificar-ho tot en nom d'una modernitat i d'una racionalitat que semblen no necessitar cap justificació. Ben aviat vam entrar en el joc individualista i insolidari on només compten l'èxit i el diner. Compartíem a corre-cuita el projecte de la societat del benestar

que es desentén, implacable, de tots els qui en queden al marge. Per si ens restava encara algun remordiment estúpid, ens vam afanyar a treure arguments tranquil·litzadors de la crisi viscuda pels països de l'est. Finalment era clar que havíem entrat en el millor dels mons possibles, i no costava gaire de convèncer-nos-en, mentre abandonàvem, amb facilitat de serp que canvia de pell, vells somnis i esperances.

Ara hem arribat on som justament avui i ja no podem mantenir més la ficció, ja no podem fer veure que Europa és un paradís retrobat. Però ens queda el terror de poder tornar enrere i això ens conserva fervors de neòfits o ens fa reaccionar sota els impulsos del complex de nou-vinguts que s'han trobat amb la taula parada i que tot ho deuen a la generosa condescendència dels vells amos. Deu ser veritat això que em dius: fem la impressió d'uns ingenus europeistes acrítics que ens arrapem a un somni del qual la majoria ja s'ha despertat.

T'agraeixo que la teva insistència em faci adonar de la covardia de la nostra manera de fer. El franquisme ens ha convertit en gent poruga i –com ja t'he dit– intel·lectualment deshonest. I això es paga car. Entre d'altres raons, perquè volem mantenir la vigència d'arguments que no poden pesar en l'ànim dels més joves i, a més a més, tard o aviat seran la base del nostre descrèdit.

Tot amb tot, hi ha unes qüestions fonamentals, a l'hora de reexaminar el futur d'Europa, sobre les quals, si ens podem treure del damunt pors i complexos, els catalans podem fer aportacions d'interès. Te les apunto breument perquè no hi ha dret que converteixi una carta amical en una avorrida encíclica.

*** La caiguda del mur de Berlín i l'esfondrament del comunisme ens va agafar tots per sorpresa. Aquesta sorpresa general va propiciar arreu interpretacions enfervorides que celebraven el daltabaix i presentaven el capitalisme liberal com l'única opció vàlida d'organitzar la societat moderna. Hem necessitat que la crisi ens toqués per començar a pensar que les coses no són pas tan senzilles. Com pot ser, ja es pregunta la gent, que ens lliurem a l'engrescat panegíric d'un sistema on el benestar d'uns pocs l'hagi de pagar la misèria horrenda de més de mitja humanitat? Com pot ser que acceptem,

amb la inexorabilitat pagana del fat, la imposició d'un sistema que margina tots els qui no poden entrar en un món reservat als privilegiats i triomfadors?

*** Hi ha un fet que ens hauria de fer ser molt cauts a l'hora de proclamar el nostre europeisme. Un fet que és a la mateixa entranya de la tradició europea. Em refereixo, com ja hauràs suposat, als estats nacionals. La història d'Europa, la més trista i sagnant, ve definida per l'aparició i la consolidació d'aquesta forma d'organització política i social, del segle XV fins als nostres dies. No és pas ara l'ocasió de refer la història des d'aquesta perspectiva, però sí que potser és el moment de denunciar la hipocresia i la mala fe d'aquests mateixos estats. Si no hi hagués casos tan escandalosos com els que en proporcionen els fets dels Balcans, et faria avinent que són els més fermes defensors del nacionalisme espanyol els qui ens retreuen cada dos per tres els perills del nacionalisme "exacerbat". Nosaltres, justament, encara confiem que Europa rebaixi la força dels estats i sigui capaç de trobar una forma de vida que ens assegurí de poder ser el que som. Repensem tots plegats la qüestió del nacionalisme, sense demagògies barates. El que hem viscut a l'Europa central i de l'est, el que s'està sofrint als Balcans ens hauria de fer rumiar. A tots: a vosaltres i a nosaltres. Demostreu-nos que podem esperar ser una veu que soni en el concert europeu sense la necessitat d'assolir la plena sobirania nacional que representa un estat propi, i potser ens convencereu de la conveniència de repensar altres vies per al nostre futur.

*** Tots estem preocupats pel procés imparable d'homogeneïtzació cultural i política. Tots veiem que, tal com van les coses, d'ací a poc Europa potser no serà res més que una simple província de l'imperi. Això no es resol pas només a base de crear un gran mercat capaç de competir simplement pel gran nombre de consumidors amb què podrà comptar. Hem de reaprendre "la nostra pròpia lliçó": la de la diversitat nacional sense hegemonies. Aquesta és la forma del nostre camí cap a la unitat.

*** Des de fa uns anys ens anem convenent de la necessitat de replantejar-nos el sistema democràtic. Vosaltres fa temps que en parieu tranquil·lament. Nosaltres hem de ser més prudents. Ja t'ho he dit: durant quaranta llargs anys, l'establiment de la democràcia a l'estat espanyol fou un somni que ens va arribar a semblar inassolible. Ara,

quan per tot fa crisi la vella forma que sembla gastada, i els partits mostren les seves limitacions –i no diràs que no sóc prudent amb aquesta fórmula– per connectar la societat civil amb la responsabilitat de la vida pública, escoltem amb un cert temor algunes veus. Entre nosaltres, la crítica a la situació actual sona, a vegades, a nostàlgia de la dictadura. La denúncia i el descrèdit dels polítics d'avui fan pudor de reivindicació d'un passat que alguns encara enyoren i que no hauria de tornar mai més. Però aquestes suspicàcies –que no són manies– no ens haurien de reprimir la imaginació ni esmussar la intel·ligència. Ens ha costat tant d'entendre que la democràcia no consisteix en crits ni en fervors de multituds, que suposa saber viure sense líders que arrosseguen masses o asseguruen una espècie de protecció paternal, que ara ja ens fa por parlar d'ideals i de projectes de futur capaços d'engrescar. Però també ens resistim a acceptar que l'única solució ens la puguin presentar aquests professionals de la política entestats a demostrar que les seves opcions són les úniques possibles. Volem estar segurs que el truc a la porta, de matinada, només pugui ser el del lleter, però ens resistim a creure que aquesta plàcida vida burgesa ens la muntin uns senyors que s'ho maneguen tot sense nosaltres. I, sobretot, volem evitar que sigui només per a nosaltres –quatre privilegiats.

Benvolgut Jean. Ens hi podríem passar hores i hores donant voltes i més voltes, com feiem en aquelles passejades d'ara fa vint-i-cinc anys. I ja preveig que aniríem a parar a la qüestió que a tu i a mi ens apassionen de debò: a nosaltres, cristians, – és a dir, a l'Església– què ens correspon de dir i de fer? També en aquest punt –com en tants d'altres– ens porteu un fort avantatge. Ens ha costat tant d'aprendre la lliçó de la tolerància, del pluralisme, de l'autonomia del món polític, que ara ni gosem piular. Portem sobre les espatlles un fardell històric tan pesat que ens amaguem, avergonyits, de seguida que algú ens senyala amb el dit. Callem molt –potser més del compte– i, mentrestant, n'hi ha alguns que alcen la veu i fan creure que són l'única veu cristiana que s'ha d'escoltar. I de sentir. Però d'això en parlarem un altre dia.

Broten ja els ceps del Riesling i del Gewüstraminer? Cada primavera són un exemple d'esperança tossuda. D'ací a un temps en veurem i en beurem el resultat. Affin.

SOBRE INTEGRACIÓ, MARGINACIÓ I MULTICULTURALITAT

Medinyà, 4 de març de 1993

Benvolgut Jean,

Ja ho pots ben dir. La meua carta del mes passat reflectia una excessiva preocupació política. El franquisme va marcar tan fortament la gent de la meua edat que ens descuidem sovint que, per a una bona part dels nostres conciutadans, aquells quaranta anys són simplement història i pesen igual que, per a nosaltres, la dictadura de Primo de Rivera o que, per als nostres pares, la guerra de Cuba. Encara que segurament més del compte, hi feia recurs per explicar-te algun dels aspectes particulars que té a Catalunya la integració europea. No sé si el recurs fou prou eficaç. Si res més no, espero haver aconseguit de fer-me entendre. Em sembla bé, de tota manera, que m'estimulis a anar més enllà del camp tan estrictament polític. Perquè compartim amb Europa d'altres problemes i d'altres responsabilitats. Tu n'esmentes alguns: la sida, la drogaaddicció, la nova violència feixista i racista, la permissivitat -que ja és indiferència- moral. Ja deus suposar que no m'entretindré pas en cada una d'aquestes qüestions. Deixa'm fer, doncs, una consideració general que potser ens obrirà un camí de reflexió més fecund.

La societat que estem muntant arracona, cada dia més, grups de gent que no troben en el nostre món formes de vida digna que els integri i els identifiqui. Encara ho pensava avui mateix quan he passat davant del bar i he vist asseguts als escalons de l'entrada aquells sis o set nois. Fa quatre anys eren uns xicots com els altres: anaven a l'escola, venien a catequesi, compartien les festes del poble. Avui, en canvi, els veus desvagats, tancats en la seva colla, fumant, bevent cerveses inacabables o escapant-se dalt de la moto no sé ben bé cap a on. No són d'aquest món nostre que no els proporciona ni feina ni raons per viure com nosaltres vivim. Sé de bona font que més d'un es droga fort i tothom ja els atribueix els últims robatoris. Em fa por que covin uns ressentiments que ens explicarien qualsevol explosió violenta. I és que tots hi ajudem perquè passi. Si preguntes als més jovenets, que encara vénen a la catequesi, de quins temes voldrien tractar, et surten amb totes les aberracions imaginables. I no és normal! Com em puc creure que les seves grans preocupacions vitals siguin les violacions, les

drogues, la delinqüència? Tenen quinze o setze anys! I adverteix que t'estic parlant d'un poble de set-cents habitants, amb una vida social força ben travada. Què deu passar a les grans concentracions dels suburbis urbans on manca tota forma d'estructuració i d'identificació comunitària?

Potser no té una força dramàtica tan intensa el cas dels vells que passegen la seva soledat pels parcs i per les places de les ciutats o pels corredors de les residències, però també ens hauria de fer pensar. Els paguem la jubilació i els condemnem a passar els darrers anys de la vida extra-murs del nostre món. Podriem fer una llista de col·lectius que viuen d'una forma semblant. Et parlaré només de dos.

El primer és el dels immigrants que ens arriben del tercer món. A nosaltres ens afecta més directament la vinguda de negres i de nord-africans. La seva presència es fa notar ja en alguns indrets i hem experimentat mostres dures de racisme, encara que potser no hem arribat als extrems que es manifesten entre vosaltres o a Alemanya. El problema és greu. A Catalunya, tenim ja una llarga experiència en aquest camp de rebre immigració de treballadors que han vingut aquí a guanyar-se la vida. (Notes accents sospitosos en aquesta forma de parlar que accepta d'entrada que hi ha forasters i gent de casa?) Vivim des de fa anys la inquietud de crear una comunitat ben estructurada, amb la qual tothom es pogués identificar en la varietat rica i enriquidora. No ens n'hem pas sortit del tot. La fractura és una possibilitat sempre real. Però ara el problema és molt més difícil. Les diferències culturals –i aquí hi poso també les religioses– són molt més fortes. Les condicions socials i econòmiques són molt més dures. Les coartades per justificar l'egoisme són molt més a l'abast de tothom. La feblesa del col·lectiu que ara ve a treballar a Catalunya és molt més notòria. Al color de la pell, a la llengua, a l'estranyesa del món on la necessitat els ha fet emigrar, hi has d'afegir un altre element gens menyspreable. Els espanyols que venien a Catalunya estaven convençuts que no es movien d'Espanya i fins tenien al darrere una protecció certa de l'aparell ideològic dominant. Els negres i els nord-africans viuen completament desassistits en la intempèrie dels països. La seva única defensa consisteix a tancar-se en el ghetto on els hem rebutjat: allà se senten grup que els identifica i que estructura les relacions.

Et voldria parlar ara d'una altra gent de qui no fem gens de cas i que també experimenta aquesta sensació de marginalitat. No sé si t'estranyarà, però em refereixo als pagesos. Et vull explicar una anècdota que potser ja coneixes perquè l'he contada moltes vegades. La vaig viure ja fa uns quants anys a la plaça del Duomo de Milà. Més d'una vegada havia aprofitat l'estada, més o menys breu, a la capital lombarda per barrejar-me amb aquells grups que, al costat de l'estàtua de no sé qui, discutien sobre totes les qüestions humanes i divines. Era un plaer per a mi escoltar aquells italians desinhibits i una mica baladrers que amb tota llibertat –i amb aguda intel·ligència– repassaven l'actualitat més viva o miraven d'aclarir els enigmes eterns de la història de la humanitat. Aquell vespre, amb un cert aire d'encantat, em vaig acostar a un cercle de deu o dotze persones. Parlava un home rabassut i galta-vermell que, amb veu potent, s'havia imposat a la cridòria d'abans. Més o menys deia això: – "Els autèntics pàries de la societat som els pagesos. Els burgesos no ens tenen per res i vosaltres no ens permeteu de considerar-nos proletaris. Som treballadors explotats, però no ens queda ni la satisfacció de ser el motor de la història o els constructors fonamentals del futur socialista. No som res". Hi he pensat molt en aquells home que potser va reconèixer algun avantpassat a *Novecento* de Bertolucci. A vegades, em sembla que el sento en la veu ressentida i desenganyada dels nostres pagesos. Se senten marginats per una societat que els està convertint en una colla de subvencionats per tal que pleguin les vaques i no treballin els camps. Són propietaris de boscos que gairebé no poden tocar perquè, els caps de setmana, la gent de ciutat pugui visitar això que ara en diuen la natura. Veuen a venir que el seu destí és la reserva on potser algun antropòleg anirà a fer un estudi sobre formes de vida periclitades. Els més joves s'escaparan per anar a passejar la seva tristesa i el seu enyorament pels carrers de la ciutat, si abans la frustració i la ira no els fa esclatar violentament. Ningú no els ha reservat un lloc en la construcció del futur. I ho saben.

Tornem al fenomen de la immigració. Ens cal construir l'Europa de la multiculturalitat. Però voldria fer una observació. Hi ha cops que sento discursos sobre aquest punt que em sonen a propostes sorgides d'un fort complex de culpabilitat. Ens fa tanta por que ens acusin de racistes que ens empassem sense la més lleu crítica les formes

de pensament i de conducta del món islàmic, poso per cas, i, en canvi, ens autoflagel·lem sense pietat amb acusacions constants a la nostra manera de viure i de ser. Per aquí no anem bé. Sembla que vulguem establir un espai multicultural del que hauriem foragitat prèviament la nostra pròpia cultura. Determinades actituds nostres poden afavorir allò que justament volem evitar: el rebrot del racisme. Els catalans podríem parlar llargament d'on porten aquestes dimissions originades en un malaltís sentiment de culpa.

Pleguem. La Quaresma que hem començat totjust ens ensenya l'autèntic camí penitencial que no mena pas –com el que hem seguit molts moralistes i confessors– a un esterilitzador complex de culpabilitat sinó a la joia lluminosa de l'amor pasqual. *Oremus ad invicem*. Amb l'afecte de sempre.

SOBRE ELS CRISTIANS I L'ESGLÉSIA DE CATALUNYA

Medinyà, 4 d'abril de 1993

Benvolgut Jean,

Som ja a la porta de la Setmana Santa. Les celebracions d'aquests dies no em deixaran ni un raconet de temps lliure per escriure't, per això aprofito unes hores de calma, la tarda del diumenge de Rams, per contestar la teva última carta. M'insisteixes que et parli del Concili Provincial que han convocat els bisbes de Catalunya tal com et vaig anunciar fa uns mesos. Per contestar les teves preguntes em veuria obligat a fer moltes voltes i no puc entretenir-m'hi. De com està la preparació tampoc no te'n puc dir gaire res. Tot plegat és encara molt verd. I no m'he pas de dedicar a explicar xafarderies que a tu no t'acabarien d'interessar i a mi em portarien fins a la ratlla de la maledicència. Deixa'm anar, doncs, per la via de les generalitats.

Tots dos vàrem ser educats en la teologia de l'encarnació que assumirem amb la convicció ardent d'uns anys plens d'afany apostòlic. Jo miro de ser-hi fidel, encara que, si és veritat el que m'expliquen, els joves que pugen no van pas per aquest camí. Havíem après la lliçó, per exemple, del P. Chenu –un dels nostres mestres– que ens advertia: «Si el fervor de l'apòstol només s'exaltés amb l'absència de la realitat humana, en el temps i

en l'espai, en resultaria alguna cosa més que un desencert pràctic: seria un error doctrinal.» (M.- D. CHENU, *El evangelio en el tiempo*, Barcelona, 1966, pàg. 352) O la d'un altre dominic francès –el pare Cardonnel– que m'havia ensenyat: «La sola mesura del capellà és el poble. No es viu, no es respira sense el poble (...) Si jo no em caso amb ningú és per casar-me amb el poble. Si no engendro tal a tal vivent determinat és per ser pare del poble. Per això frustrar en el capellà aquest acompliment conjugal, prohibint-li de viure plenament el destí polític del poble, és mutilar-lo, és fer-ne un simple levita.» (Ara no trobo la referència bibliogràfica precisa i no tinc temps de buscar-la). Primmirats com érem, aplicàvem amb rigor, a aquesta eclesiologia, els adverbis de Calcedònia i no em penso pas que ens perdéssim per viaranys monofisites. Hi va haver un moment –a l'empara de la *Gaudium et spes*– que aquesta teologia va marcar bona part del treball pastoral que es feia a Catalunya. Sembla que ara les coses han canviat. Per què?

No és pas senzill de contestar aquesta pregunta. Hi ha raons diverses i no sempre és fàcil de destriar el pes que té cadascuna. Pensa en la crisi general dels anys del post-concili. Pensa sobretot en un fet que ens va tocar d'una manera especial: durant els darrers anys del franquisme, quedava força clara quina havia de ser l'opció que ens corresponia. I si t'he de ser sincer, em penso que no vam pas ser infidels del tot a les exigències d'aquella hora. Estic convençut, per exemple, –i no em vull deixar portar per una falsa modèstia a l'hora de parlar-ne– que aprenguérem i ensenyàrem una lliçó que encara no sabíem en aquest país nostre: la llibertat dels cristians en les seves opcions polítiques. Encara podria dir més coses, però comprendràs que el pudor em faci ser discret.

Per diverses raons, no ens hem sortit tan bé de trobar la forma de presència que ens correspon en una societat plural i democràtica. Ens costa, posem per cas, de saber viure en l'ambigüitat i acceptar-la. La mateixa formació que havíem rebut i l'experiència pastoral a què m'he referit no ens predisposaven a moure'ns en un món on la línia que separa la moralitat de la immoralitat no és sempre ben clara i on no som els únics amb capacitat reconeguda per determinar-la. Ens vam retirar discretament a un segon o tercer terme i fins potser vam renunciar a ocupar espais que ens corresponien.

No te n'estranyis. En la nostra manera de fer, hi deu haver covardia, desencerts, infidelitats, cansaments, però ens movia també el temor de mantenir formes de presència eclesial que s'assemblassin a les que nosaltres mateixos havíem condemnat. Hi ha hagut moments en què ens ha dominat un autèntic complex d'inferioritat –i ja dec semblar un psiquiatre baratet amb aquesta mania de descobrir complexos a tot arreu. Hauries dit que vivíem vergonyantment la nostra fe. Els resultats d'aquesta situació són diversos: una certa marginalització del fet cristià –més enllà del que la realitat ens mostra–, un petit-aburgesament de la nostra pastoral, un empobriment de la dimensió popular del nostre cristianisme, una pèrdua considerable de pes significant del nostre testimoni. El camí sembla obert ara a un cert restauracionisme acritic, perquè ni hem fet, des de l'actualitat del país, aquella discussió que vosaltres féreu anys endarrere i que Daniélou va establir amb aquella frase provocadora: *La prière, problème politique*. Temo que ens refugiem a corre-cuita en la comoditat d'un es comunitats fetes a mida, deixant a la intempèrie la gent, la bona gent. Temo que l'Església es torni a encastellar en un terreny ben definit com a propi des d'on adoctrinar i oferir seguretats de pedra picada.

M'estaré bé prou de donar lliçons a ningú. Només m'esforço per entendre les coses i descobrir la paraula del Senyor. I t'he de confessar que és particularment difícil en aquesta Catalunya d'avui: no hi ha llamps ni trons, no hi ha situacions col·lectives de sofriment terrible. Ens havíem preparat per al desert, i ens trobem ara amb ciutats i viles mínimament confortables, amb gent anguniejada per les oscil·lacions de l'ipecé, amb xerrameques vàcues i intranscendents, amb l'ambigüitat discreta, amb unes formes tolerants que no suporten paraules grosses ni es volen deixar portar per grans ideals. T'ho pregunto a tu que ja hi tens l'esquena pelada: com s'ha de fer de capellà en un món així? Més ben dit: quins joves es poden sentir atrets a fer-n'hi? ¿L'evangeli és una forma de vida que suposa indispensablement grans ideals, vides tenses que es cremen i es consumeixen en una donació generosa? Ja veus que no em refereixo a opcions individuals. M'interrogo sobre la possibilitat de fer present la paraula de Déu, en aquests termes, en el nostre món. Atenció! La resposta és carregada de conseqüències.

Amb una evident mala fe –de la qual no sols abusar– em recordes una pàgina de l'esmentat pare Chenu. Me l'has feta buscar perquè em donaves la referència del text francès que no tinc a mà. Suposo que és aquella on diu: «La veritat evangèlica no es transmet gràcies a passivitats infantils prolongades. Una església no té plena consistència si no és en un poble amo del seu destí.» Després recorda les paraules d'un bisbe d'Indonèsia: «L'Església, com missió, pot existir en un país que no és lliure; però, ja que és un cos social, només pot arribar a l'edat adulta en un país sobirà.» I les de l'episcopat de Madagascar que sonen així: «L'Església reconeix la llibertat que tenen els pobles de governar-se a ells mateixos. Reconeixem, doncs, la legitimitat de l'aspiració a la independència, així com la legitimitat de tot esforç constructiu per arribar-hi » (*op. cit.*, pàg. 250). Com aquell que no diu res, em preguntes si l'Església de Catalunya es pronunciarà avui en aquests termes. Com diuen i repeteixen sempre els entrevistats a la televisió i a la ràdio, m'agrada que em facis aquesta pregunta. Permete'm, però, que no te la contesti. És com si ara volguessis que et parlés de la frustrada Conferència episcopal catalana.

Bona Setmana Santa. Per a tots: bona Pasqua.

SOBRE INTEL·LECTUALS, CULTURA I CULTURETES

Medinyà, 4 de maig de 1993

Benvolgut Jean,

És ben bé que sou incurables. Els francesos vàreu inventar la figura de l'intel·lectual en el sentit modern del mot i us heu cregut tant la importància de la seva missió que, quan no senti el vostre "maître à penser", us veieu abandonats com una criatura perduda a l'Auchan de Perpinyà el dia de la Constitució o de la Puríssima. Per això em preguntes, amb un to anguniejat, cap on va i en quin sentit es mou la cultura catalana. No sé pas si amb aquesta carta seré capaç de dibuixar-te el panorama amb un mínim de claredat. Estalvia'm una discussió prèvia que ara ens distreuria, tot i que pot ser interessant: qui són els "intel·lectuals"? Quin pes real tenen en la nostra societat? Ara

que els mitjans de comunicació social s'han constituït en els grans creadors d'opinió i en els inspiraors de formes de conducta dominants, ¿hem de continuar valorant la funció dels intel·lectuals amb criteris de fa més de quaranta anys? En queden encara, de "maîtres à penser"? Ja m'agradaria saber la llista que en farien els catalans! Però deixem aquestes qüestions per un altre dia.

També arraconaré les referències més generals a la cultura europea, de la qual –com ja et vaig dir fa tres mesos–, en participem tant, per bé i per mal. No vull fugir d'estudi i em cenyiré estrictament a qüestions específiques de la cultura catalana. Perquè –i tu que em coneixes ho saps de sobres– sóc dels qui creuen que és legítim de parlar d'una cultura catalana. Si res més no, en la mesura que reconeixem altres cultures nacionals, menys amenaçades, certament, que la nostra, per l'intens procés d'homogeneïtzació, però també a punt de convertir-se en una romanalla folklòrica i pintoresca.

N'hi ha més de quatre que consideren una pretensió foransenyada aquesta aspiració nostra de veure afirmada la peculiaritat d'una cultura catalana. Són els que intenten fer-nos creure que viuen en un món ampli i sense fronteres, però que a l'hora de la veritat no fan res més que apuntar-se a les formes de vida i de pensament pròpies de l'estat més fort i més poderós. Ja els conec de fa temps, per més que fingeixin, aquests nous defensors del colonialisme. Són incapaços de comprendre la universalitat aconseguida per i amb el respecte a la diversitat. A Catalunya, podem presentar una notable galeria d'il·lustres progressistes internacionalistes que no fan res més que riure's, des de la seva pretesa superioritat intel·lectual i moral, dels nostres esforços per no perdre la veu en aquest concert de les acaballes del segle XX. Només els agraden les àries o un cant a poques veus –l'espanyola, si pot ser, i l'anglesa, amb accent novaiorquès.

Aquesta manera d'entendre el progressisme universalista fa molts adeptes que s'apunten a la llista dels que miren de desprestigiar qualsevol intent d'afirmar la nostra cultura. Els procediments de què es valen són variats i els registres que usen són més diversos encara. Si te'ls escoltes, la cultura catalana avui és burgesa i demà, pagesa; ahir

era carrinclona i demà passat, pretensiosa i de simple aparador; fa quatre dies recorria a un nacionalisme agressiu i la setmana entrant no farà res més que mirar-se el melic; aquest mati era engolida pel mestissatge ineluctable i al vespre és una amenaça per a la cultura espanyola. T'envio uns retalls de diari on podràs veure què et vull dir si llegeixes les cròniques d'un recital d'en Raimon fet el dia de sant Jordi.

Al costat d'aquests, que en algun moment ens havien semblat possibles companys –crítics, però companys–, hi ha els de sempre: els que, si els caragoles molt i molt, t'arriben a admetre com una peculiaritat regional, no gaire diferenciada, de la gran unitat espanyola. Tant sí com no, ens volen fer passar per espanyols de tota la història. D'aquests, ja no te'n vull parlar més. Saps prou bé què en penso i quin és el judici que em mereixen.

Fetes les advertències preliminars, no puc ajornar més la resposta als teus interrogants. Em preguntes si, en el món cultural català, pesen els intel·lectuals catòlics. (Passo per alt, tal com em demanes, l'ambigüitat de l'expressió. La discussió sobre aquests termes ja és vella i no tindria sentit que la reproduïssim. T'entenc i m'entens, per tant ja n'hi ha prou.) Si em pogués permetre de ser brutal et contestaria amb un contundent *negot suppositum*, però, com que vull ser més primmirat i no vull ofendre ningú, t'he de dir que pesen molt poc. En la cultura catalana moderna, hi ha una presència cristiana explícita que ha tingut una gran significació i una importància indiscutible. Fins i tot podem dir que, en alguns moments, ha estat hegemònica. Noms com els de Verdaguer, Collell, Torras i Bages, Maragall, Guerau de Liost, Carner, Riba, Ruyra, Cardó, Capdevila, i d'altres que farien la llista interminable, són una bona mostra de la contribució dels cristians a la cultura de la Catalunya dels darrers cent anys. No hem d'oblidar, però, que podríem fer una llista semblant per l'altra banda, amb noms que representen una tradició de signe ben distint i, a vegades, diametralment oposat. Seriem insensats i falsificaríem la realitat, si no els tinguéssim en compte i no els valoréssim convenientment. No sabria entendre el país –ni em sabria comprendre a mi mateix– sense assumir aquesta altra línia de la nostra tradició cultural. Les últimes dècades, sobretot, van suposar –una mica com a tot arreu– l'afermament d'una línia dominant de signe

marxista que s'ha anat modificant lentament cap a altres formes de pensament més dèbil, sense abandonar mai la professió d'agnosticisme. Amb el marxisme, es van produir unes certes relacions de contrast per part d'alguns catòlics, propiciades per la col·laboració en la lluita política contra el franquisme. En aquets darrers anys, en canvi, les coses són més complicades. El diàleg amb filosofies que renunciem, d'entrada, a una visió global de l'home i a trobar un sentit a l'existència i a la història es fa més difícil per als cristians. Si hi afegim que per a molts joves pensadors i escriptors, la nostra teologia i l'Església han deixat de ser fins i tot una dada sociològica important, s'acabarà d'entendre l'estranya sensació de molts de nosaltres que vivim en un món on la referència cristiana ha esdevingut inexistent o irrelevant. Em penso que t'he de fer notar que aquest fet no és exclusiu del món de l'alta cultura, sinó que es viu en la quotidianitat del carrer i que l'experimentem en les relacions més habituals amb la gent.

No em puc pas entretenir avui a dilucidar les causes que expliquen aquest canvi. També sé que sóc injust no esmentant alguns noms de filòsofs, sociòlegs i poetes joves que desmentirien aquesta impressió d'absència cristiana en la cultura catalana contemporània, que es dedueix del panorama que t'he descrit. No puc ser a totes. Si aquest estiu tenim ocasió de veure'ns i parlar-ne, ja matisaré millor les meves afirmacions un pèl simplistes.

Tu saps –i fins me n'has fet brometa moltes vegades– que, a part de les preguntes que em faig sempre com a capellà, a l'hora de parlar de la cultura catalana, vaig a parar inexorablement a la qüestió de la llengua. Deixa-m'hi referir, doncs, sense moure'ns encara d'aquesta perspectiva més estrictament cultural. En l'actualitat, vivim un fet que em fa pensar molt i que em sembla altament revelador. Hi ha un grup d'escriptors –poetes, narradors, filòsofs– catalans de tota la vida que produeixen i publiquen la seva obra en espanyol. Són gent d'un gruix intel·lectual i literari notable. Són reconeguts entre nosaltres i sovint són els més coneguts a fora: les seves traduccions al francès, per exemple, tenen un èxit cert i constatable. Ni cal dir que a vosaltres ningú no us diu que són catalans: us els presenten com escriptors espanyols, i prou. No em facis entrar ara en la discussió –que ja em comença a avorrir– de la catalanitat o no catalanitat d'aquests

autors. Deixa'm, en canvi, fer-te una observació que sol passar per alt sempre que es tracta aquesta qüestió. El fenomen d'una colla d'escriptors catalans –de bons i notables escriptors, en alguns casos– que presenten la seva obra original en espanyol és pràcticament nou. S'havia donat en unes circumstàncies semblants a la fi del segle XVIII i començament del XIX, però amb unes característiques diferents. Els noms que registrem en aquells anys no tenen un prestigi reconegut –potser amb l'excepció de Capmany i, si vull ser generós, de Cabanyes i de Piferrer. La seva obra, pels temes i per les preocupacions que expressa, és essencialment catalana. Els considerats i considerables autors actuals, en canvi, són fonamentalment barcelonins. I això, la majoria d'ells ho subratlla i ho destaca. Aquesta observació –que dec al Dr. Joaquim Molas– em sembla fonamental per entendre un aspecte nou de la cultura catalana contemporània. La cultura en català –i adverteix que no m'he referit a les ciències– ha deixat de ser hegemònica entre nosaltres. I aquest fet, encara que molts es neguin a reconèixer-ho, es produeix també en la cultura del carrer, del joc, de la vida més normal de cada dia. I l'última dada que t'he donat no hauria de menystenir-se: es pot produir una mena de divorci entre Barcelona i el país, que seria catastròfic.

Aquest sistema d'aprofitar l'excusa de la nostra correspondència per exposar la meua visió de Catalunya no funciona: no és lícit abusar de la teua paciència ni, barrejant els gèneres, convertir una carta en una mena d'assaig. Les qüestions només poden quedar apuntades, amb una evident parcialitat i amb manifestes injustícies. La fragmentarietat a què m'he vist abocat et portarà per força a unes conclusions esbiaixades. Què hi farem!

Ara fa quatre mesos, t'advertia –d'una forma totalment innecessària– que no era un sociòleg. Hauràs tingut ocasió de comprovar-ho a bastament. En una visió molt primària –i segurament injusta– de la sociologia, et volia dir que m'interessava relativament poc la simple descripció de la societat. Sóc de la vella escola, noi. Encara em sorprenc quan em volen fer acceptar les coses amb l'únic argument tret de la constatació, possiblement certa, de la realitat que ens envolta. Sóc dels qui volen saber com va el món, justament per transformar-lo. No cal que em recordin constantment que

les coses són com són i no com voldriem que fossin. És una veritat que constato cada dos per tres, però que no justifica la renúncia a treballar perquè siguin com creiem, com esperem, com anhelem que han de ser.

Quan et parlo de Catalunya –que per a mi, com ja t’he dit d’altres vegades, no s’acaba pas en les quatre províncies definides per l’administració espanyola–, m’adverteixes sempre dels perills del nacionalisme –entenent-lo, tal com ho feu els que viviu confortablement en el clos d’unes fronteres definides i sacralitzades pels estats, com una aberració dels pobles petits i maltractats per la història–. No tinguis por. Tenim ben apresada la lliçó de la solidaritat universal: ens la deia encara un gran poeta català, nascut ara fa cent anys:

*La llibertat conquerida en l'apassionada recerca
del que és ver i el que és just, i amb sobrepreu de dolor,
ens ensenyàreu que on sigui del món que és salvada, se salva
per al llinatge tot dels qui la volen guanyar:
i que si enlloc és vençuda i la seva llum és coberta
per la tempesta o la nit, tota la terra en sofreix.*

(Carles RIBA, *Elegies de Bierville, IX*)

En unes hores tràgiques, personalment i col·lectivament, ens la repetia un capellà del meu poble, assassinat a Xile, aquell terrible setembre de 1973:

*Esperem la vostra solidaritat. Enteneu ara el que significa el Cos de Crist?
Si nosaltres ens ensorrem, és quelcom de la vostra esperança que s'ensorra. Si de les
cendres assolim la vida de nou, és quelcom que neix de nou en vosaltres.*

(Joan ALSINA)

Benvolgut Jean. Adéu.

LA POSTAL

Medinyà, 4 de maig de 1993

Dr. Gaspar Mora, Degà de la Facultat de Teologia de Catalunya

BARCELONA.-

Estimat Gaspar i Il·lustre Degà,

A les moltes felicitacions que hauràs rebut, en ocasió d'aquest vint-i-cinquè aniversari, afegeix-hi la meua on expresso l'esperança que pugui ser un punt de referència obligat per a l'Església i per al país. Només ho serà, però, si pot viure "en la difícil i merescuda llibertat".

Pel que fa a la ponència que he de presentar en el Congrés, després de maleir-te els ossos per haver-me induït tan eficaçment a comprometre-m'hi, t'he de dir que ja és redactada, però en uns termes molt poc convencionals. Si no et satisfà, em sabrà greu, però potser així no et passarà més pel cap la idea d'embolicar-me en històries com aquesta, que fan anar de bòlit. Gràcies, amb tot, per la confiança; encara que, tal vegada, algú t'hauria agraït que no me n'haguessis tinguda tanta.

Fins ben aviat. Afectuosament, **MODEST PRATS.**